

Anna Kołodziej-Zaleska

Zakład Psychologii Rozwoju Człowieka i Badań nad Rodziną
Instytutu Psychologii Uniwersytetu Śląskiego
E-mail: anna.kolodziej@us.edu.pl

Michalina Ilska

Zakład Psychologii Rozwoju Człowieka i Badań nad Rodziną
Instytutu Psychologii Uniwersytetu Śląskiego
E-mail: milska@us.edu.pl

Zaangażowanie w rolę dziadków –
style pełnienia roli babci i dziadka i ich
poczucie dobrostanu /

*The involvement into the role of grandparent –
the styles of grandparenting and the well-being
of grandparents*

Abstract

The main aim of this article is to present the results of studies on the involvement into the role of grandparents and relationship with their grandchildren, and the importance of grandchildren with building a well-being of grandparents in terms of meaning and purpose of life. The research bases on the latest reports of psychological and sociological researches and on classification of styles of grandparenting proposed by Cherlin and Furstenberg.

The results indicate the existence of differences between styles of grandparenting (involved, companionate, remote). The differences are related to contacts between grandchildren and grandparents, the amount of the forms of activities with grandchildren, the level of help which the grandparents offer to the parents and the significance that grandchildren have with building well-being of grandparents.

Keywords:

grandparents; grandchildren; involvement into the role of grandparents; styles of grandparenting; involved, companionate, remote; well-being of grandparents

1. WPROWADZENIE

Wydłużający się czas życia ludzkiego wiąże się z tym, że z jednej strony ludzie starsi stanowią duży i stale rosnący procent społeczeństwa, z drugiej strony starość staje się w życiu człowieka coraz dłuższym okresem (Braun-Gałkowska 2006: 183). W nowym kontekście społecznym

zmianie ulega też jedno z najbardziej normatywnych zjawisk okresu późnej dorosłości, a mianowicie bycie babcią i dziadkiem (Bee 2004: 512; Appelt 2007: 81). Wzrastająca jakość życia ludzi starszych, ich dłuższy wiek życia oraz fakt, iż dłużej zachowują zdrowie, siłę i sprawność fizyczną przyczynia się do tego, że mogą też dłużej cieszyć się własnymi wnukami, a także w większym stopniu angażować się w proces ich wychowania. Badania socjologów pokazują, że osoby poniżej 70 roku życia często nie wymagają opieki krewnych, a wręcz przeciwnie sami udzielają pomocy swoim dzieciom na przykład poprzez opiekę nad wnukami (Szlendak 2010). Skutkiem licznych przemian społecznych współczesna babcia nie jest babcią w klasycznym rozumieniu tego słowa, to nie staruszka z laską, ale kobieta wciąż atrakcyjna, często aktywna zawodowo i zaangażowana w różne sfery życia społecznego. Prawie jak matka (Kołodziej 2011: 34-35).

Obecność osób starszych we współczesnych rodzinach nabiera szczególnego znaczenia, zwłaszcza gdy dziadkowie pomagają rodzicom w wychowaniu ich dzieci. Dziadkowie stanowią nieocenione wsparcie dla rodziców, tym bardziej, że są opiekunami, którym można w pełni zaufać bez obaw o bezpieczeństwo dzieci (Appelt 2007: 89-90). Charakter zaangażowania starszych osób w opiekę nad dziećmi uzależniony jest przede wszystkim od wieku babć i dziadków. Im młodsze są to osoby, tym lepsze i żywsze mają relacje z wnukami. Im są starsze, tym częściej opieka nad wnukami przybiera postać wsparcia finansowego. Zdolność osób starszych do zaangażowania się w relację z wnukami zależy też od wielu innych czynników, między innymi: od sprawności fizycznej i psychicznej, sposobu funkcjonowania i miejsca osób starszych w strukturze rodziny, wymiaru czasu spędzanego z wnukami, form aktywności i zaangażowania (Bee 2004: 512-514; Turner i Helms 1999: 506).

Interesujące wydaje się: w jak w jakim stopniu współcześni dziadkowie zaangażowani są w rolę dziadków oraz w relację tworzoną z wnukami, innymi słowy: jaki styl pełnienia roli babci i dziadka prezentują oraz czy ma to znaczenie dla budowania ich dobrostanu?

2. ROLA BABCI I DZIADKA – ZAANGAŻOWANIE W RELACJĘ Z WNUKAMI

Z prowadzonych stosunkowo niedawno badań wynika, że pomiędzy dziadkami a wnukami wytwarza się szczególnie związek emocjonalny (Braun-Gałkowska 2006: 192). Jest to tym bardziej ciekawe, że współcześni dziadkowie stoją w obliczu znaczących przemian kulturowych. Dawniej dziadkowie przekazywali wnukom wiedzę, dzielili się życiowym doświadczeniem, uczyli kultywowania tradycyjnych wartości. Dziś natomiast w coraz mniejszym stopniu imponują swoim wnukom, którzy mają alternatywny, niejednokrotnie atrakcyjniejszy, dostęp do wiedzy, do bohaterów czy autorytetów poprzez nowoczesne środki przekazu: telewizję, Internet. W dzisiejszych dniach nierzadko wnukowie stają się nauczycielami dla swoich dziadków, np. w obsłudze telefonów komórkowych, komputera itp. (Brzezińska i Janiszewska-Rain, 2006; Staś-Romanowska 2014: 332).

Wątpliwości związane z istotnością roli dziadków w życiu wnuków budzi doświadczana przez nas przemiana kulturowa, opisana przez Margaret Mead (2000), a dotycząca przejścia od kultury postfiguratywnej (w której starsi ludzie wyznacali kierunek życia młodym, byli nośnikami tradycji, wartości) do kultury prefiguratywnej (w której na pierwszy plan wysuwa się pokolenie najmłodsze). Ponieważ współcześnie zmiany zachodzą niezwykle szybko, wciąż trzeba wykształcać sposoby radzenia sobie z nowo pojawiającymi się problemami. Niewątpliwie dominuje nastawienie na przyszłość i odrzucenie tradycji (Brzezińska i Janiszewska-Rain 2005). Zatraca się też rola autorytetu, gdyż to zachowania młodych stają się wzorem dla starszych. Nie może się to jednak przyczynić do myślenia, iż młodych ludzi należy pozostawić samym sobie, ponieważ oni wciąż potrzebują troski i opieki. Swoją charakter musi jedynie zmienić forma oddziaływania starszych pokoleń na młodsze (Brzezińska, Janiszewska-Rain 2005). Dziadkowie mogą pomóc wnukom osiągnąć tożsamość poprzez na przykład wskazanie na korzenie rodziny, wartości cenione przez daną rodzinę, zbiór zasad i norm, które w danej rodzinie obowiązują. Takie oddziaływania mogą dać wnukom poczucie stałości i bezpieczeństwa bardzo potrzebne w dzisiejszym, permanentnie zmieniającym się świecie. Co więcej, dziadkowie mogą podzielić się tzw. mądrością życiową, wynikającą z zintegrowania doświadczeń życiowych; z pogodzenia się z tym, kim się jest i co się osiągnęło; ze zrozumienia, że są rzeczy nieprzewidywalne, na które nie mamy wpływu, które są nieuchronne (Kołodziej 2011: 39-42). Za sprawą dziadków, dzięki ich mądrości i bagażowi życiowych doświadczeń, wnukowie uczą się patrzeć na wiele życiowych wyzwań z innej perspektywy, odróżniać sprawy wartościowe od pozornych. Dziadkowie stanowią dla wnuków „punkt oparcia”, są kimś, kto nie tylko doradza, ale potrafi również wysłuchać (Appelt 2007: 91). Potwierdzają to również badania CBOS (2012) dotyczące znaczenia dziadków, w których blisko trzy czwarte ankietowanych (72%) stwierdziła, iż zawdzięcza coś swoim babciom lub dziadkom (CBOS, 2012).

Więź między dziadkami i wnukami jest jednak specyficzna: nie zawiera elementów dyscypliny, ponadto dziadkowie często są bardziej wyrozumiali i cierpliwi niż rodzice, chętniej wybaczą błędy. Szybciej i z większą łatwością akceptują wady czy niepowodzenia własnych wnuków niż własnych dzieci. Można powiedzieć, że scenariusz roli babci i dziadka jest bardzo elastyczny, a także podatny na wpływ kulturowe. Dziadkowie wolni są od odpowiedzialności, jaką za dzieci ponoszą rodzice. Nie muszą stawiać wymagań, egzekwować zasad i obowiązków. Mogą w dużo większym stopniu niż rodzice spełniać zachcianki swoich wnuków, ich marzenia, tracić czas na wspólne szaleństwa (Appelt 2007: 90; Bee 2004: 512-514).

3. STYLE PEŁNIENIA ROLI BABCI I DZIADKA

Andrew Cherlin i Frank Furstenberg (1986, za: Bee 2004: 512-514) przeprowadzili rozmowy z liczną grupą dziadków i na ich podstawie zbudowali ciekawą klasyfikację, wyróżniając trzy podstawowe style w sposobie pełnienia roli babci i dziadka. Są to:

- związek zdystansowany (29% badanej grupy) – tworzący go dziadkowie określani jako „mało znani, dalecy krewni” widują wnuki stosunkowo rzad-

ko i mają niewielki bezpośredni wpływ na ich życie. Często znaczenie ma fizyczna odległość miejsc zamieszkania dziadków od wnuków, lecz styl ten dotyczy również dziadków mieszkający blisko, ale odizolowanych od wnuków emocjonalnie.

- związek towarzyski (55% badanej grupy) – dziadkowie ci nazywani „mądrzy towarzysze” tworzą ciepłe, życzliwe relacje z wnukami. Widują wnuki dość często, ale też cieszą się, że nie mają już związanych z nimi codziennych obowiązków.
- związek zaangażowany (16% badanej grupy) ten najmniej powszechny styl dotyczy dziadków tzw. „troskliwych opiekunów”, którzy są aktywnie zaangażowani w wychowywanie dzieci. Niektórzy z nich żyją w trójpokoleniowych gospodarstwach domowych, niektórzy pełnią – można by powiedzieć – pełnoetatową opiekę nad wnukami. Zdarza się również występowanie związku zaangażowanego, gdy dziadkowie nie mają codziennych obowiązków związanych z wnukami, a mimo to tworzą niezwykle bliskie więzi. (Bee 2004, s. 512-514).

Karolina Appelt (2007) powyższe style łączy z Eriksonowskim konfliktem generacja *vs.* stagnacja, twierdząc, że wprawdzie w byciu babcią i dziadkiem na pierwszy plan wysuwa się potrzeba opiekowania się wnukami, ale dla pełnego rozwoju, a tym samym zachowania dobrostanu ważne jest utrzymanie dynamicznej równowagi pomiędzy dawaniem z siebie i dbaniem o siebie (Appelt 2007: 82).

4. DOBROSTAN DZIADKÓW

Podsumowując wyniki badań dotyczących dobrostanu osób starszych, Staś-Romanowska (2014) formułuje kilka ostrożnych wniosków: osoby starsze, pytane wprost o zadowolenie z życia, na ogół deklarują stosunkowo wysoki jego poziom (Brzezińska 2000, Bill 2006, Matejczuk 2007, za: Staś-Romanowska 2014: 344). Jako źródło poczucia wysokiego poziomu zadowolenia z życia najczęściej wskazują dobre relacje z ludźmi, a następnie poczucie sensu życia, rozumiane jako bycie potrzebnym, użytecznym. Podkreślają, że znaczenie dla poczucia dobrej jakości życia mają w większym stopniu kontakty z przyjaciółmi niż relacje z rodziną (Halicki 2008, za: Staś-Romanowska 2014: 344). Liczba kontaktów z własnymi dziećmi nie jest w sposób istotny skorelowana z poziomem zadowolenia ludzi starszych, często dzieci są wskazywane jako źródło trosk i zmartwień (Frąckowiak 2006, za: Staś-Romanowska 2014: 334).

Osoby starsze w związku z przejściem na emeryturę i pogorszeniem stanu zdrowia często doświadczają ograniczenia kontaktów i ról społecznych, co z kolei sprawia, iż więzi z najbliższymi, z rodziną, mają szczególne znaczenie (Szatur-Jaworska 2000, za: Steuden 2011: 126). Wprawdzie im więcej osoba starsza ma przyjaciół, tym mniejsze znaczenie mają dla niej kontakty z rodziną. Jeżeli natomiast „straciła” wiele ról społecznych, tym bardziej staje się emocjonalnie zależna od rodziny i tym bardziej rodzina staje się dla niej ważna (Steuden 2011: 126).

Rezultaty wielu badań pokazują, że brak związków społecznych, a w tym też rodzinnych, jest główną przyczyną problemów związanych ze zdrowiem

psychicznym jednostek (Rostowski 1990, za: Bragiel, Kawula 2004). Najczęściej opisywanym skutkiem braku więzi społecznych i rodzinnych jest poczucie osamotnienia, które obniża zdolność do efektywnego działania, powoduje liczne zaburzenia emocjonalne i przeżywanie rozmaitych trudności w życiu (Bragiel, Kawula 2004). Z kolei pozytywne relacje z innymi ludźmi są ważne dla powodzenia życiowego osób starszych, ponieważ pełnią rolę ochronną, a ochronna rola bliskich więzi jest szczególnie ważna dla dobrostanu osób starszych (Steuden 2011: 130).

Badania prowadzone przez wielu autorów potwierdziły znaczenie rodziny w życiu osób starszych, ale wskazały też, iż dokonują się w tym obszarze zmiany prowadzące do większej niezależności i separacji pokoleń (Braun-Gałkowska 2006, Cozolino 2009, Lazarus i Lazarus 2006, za: Steuden 2011: 127). Unaocznia się to na przykład w tym, iż preferowaną formą kontaktów osób starszych z rodziną, z dziećmi, z wnukami jest „intymność na dystans” lub inaczej „intymność na odległość”, która oznacza potrzebę oddzielnego zamieszkania, z równoczesną potrzebą pozostawania w bliskich relacjach i kontaktach (Steuden 2011: 127). Zgodnie z innymi doniesieniami istotne dla jakości życia osób starszych jest poczucie bezpieczeństwa, zamieszkiwanie we własnych rodzinach i bliskie kontakty, serdeczne kontakty z bliskimi (Stas-Romanowska 2014: 334).

Powtarzające się wyniki badań mówią o tym, że jakość związku z wnuczętami ma niewielki wpływ na zadowolenie z życia (Bee 2004: 514). Niewątpliwie rola dziadka i babci daje sporo radości i satysfakcji, jednakże dziadkowie, którzy widują wnuki częściej, wcale nie uważają się za szczęśliwszych od tych, którzy widzą je rzadziej (Palmore 1981, za: Bee 2004: 514). Z badań prowadzonych przez Robertson (1977, za: Steuden 2011: 128), wynika, że 80% dziadków jest zadowolona z pełnionej roli, a ponad 37% uważa, że rola babci/dziadka jest dla nich ważniejsza niż własne rodzicielstwo. Można zatem stwierdzić, że podejmowanie roli babci i dziadka ma zazwyczaj pozytywny wymiar w życiu dorosłych w średnim i starszym wieku.

5. CEL BADAŃ I PYTANIA BADAWCZE

Celem artykułu jest prezentacja wyników badań dotyczących: stylów pełnienia roli babci i dziadka oraz znaczenia wnuków w budowaniu dobrostanu dziadków. W prowadzonych badaniach dobrostan ujmowany jest w kategoriach celu i sensu, z kolei inspiracją do zbadania stylów pełnienia roli babci i dziadka stała się koncepcja A. Cherlina i F. Furstenberga, zgodnie z którą związek między dziadkami i wnukami może mieć charakter zdystansowany, towarzyski lub zaangażowany.

Aby zrealizować cele badawcze, postawiono następujące pytania badawcze mające charakter eksploracyjny:

1. Czym charakteryzują się osoby prezentujące określone style pełnienia roli babci i dziadka wyróżnione przez A. Cherlina i F. Furstenberga, innymi słowy: jacy dziadkowie tworzą z wnukami związek zdystansowany, jacy zaangażowany, a jacy towarzyski?

2. Który z wyróżnionych stylów pełnienia roli babci i dziadka wiąże się z postrzeganiem relacji z wnukami jako znaczących w budowaniu dobrostanu (rozumianego w kategoriach celu i sensu)?

6. GRUPY BADANE I METODY BADAWCZE

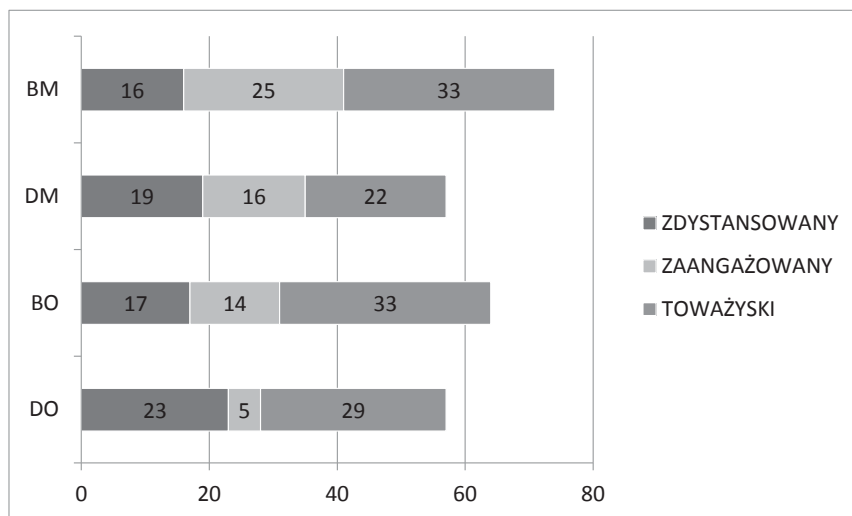
Badania miały charakter indywidualny, anonimowy. Obejmowały grupę rodziców, którzy wypełniali ankietę dotyczącą: zaangażowania w rolę dziadków ich rodziców i teściów, stylów pełnienia roli dziadka i babci oraz znaczenia wnuków w budowaniu dobrostanu dziadków rozumianego w kategoriach sensu i celu.

W badaniach wzięło udział 85 osób. Średni wiek osób badanych wyniósł 36 lat ($M=36,15$; $SD=4,97$). Badana grupa składała się z 66 kobiet (77,6%) i 16 mężczyzn (18,8%), u 3 osób odnotowano systemowe braki danych w tym aspekcie. Znacząca większość badanych rodziców pozostawała w związkach formalnych (80%), pojedyncze osoby w związkach nieformalnych (5,9%). 55,4% osób badanych posiadało jedno dziecko, 36,1% dwójkę dzieci, a jedynie 8,4% trójkę dzieci, 6 osób (7,1%) byli to rodzice samotnie wychowujący dzieci.

7. WYNIKI BADAŃ

7.1 STYLE PEŁNIENIA ROLI BABCI I DZIADKA

Analiza zestawienia procentowego przedstawionego na rycinie 1 pozwala stwierdzić, jaki procent dziadków reprezentuje określone style pełnienia roli babci i dziadka (zdystansowany, zaangażowany, towarzyski) wyróżnione przez A. Cherlina i F. Furstenberga.

Rycina 1. Zestawienie procentowe stylów pełnienia roli babci i dziadka

* BM – babcia ze strony matki; DM – dziadek ze strony matki; BO – babcia ze strony ojca; DO – dziadek ze strony ojca

Widoczne, jest, że babcie ze strony mamy częściej tworzą z wnukami związek zaangażowany, a rzadziej związek zdystansowany w porównaniu zarówno z dziadkami ($\chi^2=53,693$, $df=4$, $p=0,0000$), jak i z babciami ze strony taty ($\chi^2=16,039$, $df=4$, $p=0,003$). Różnice te są istotne statystycznie. Nie są natomiast istotne różnice w tworzeniu związku o charakterze towarzyskim przez babcie i dziadków z dwóch stron. Można z kolei dostrzec różnice międzypłciowe związane z tworzeniem związku zdystansowanego z wnukami. Styl ten częściej tworzony jest przez dziadków niż przez babcie ($\chi^2=14,713$, $df=6$, $p=0,023$).

Okazuje się, że określony styl pełnienia roli babci i dziadka nie jest związany z wiekiem, nie wiąże się również z podejmowaniem pracy zawodowej vs. przebywaniem na emeryturze czy rencie. Można natomiast zauważyć ciekawą zależność statystyczną dotyczącą jedynie babć ze strony mamy: babcie pracujące zawodowo tworzą z wnukami częściej związek towarzyski, bardzo rzadko zaś związek zaangażowany, z kolei związek zaangażowany z wnukami tworzą głównie babcie przebywające na emeryturze ($\chi^2=19,716$, $df=8$, $p=0,01$). Podobna zależność widoczna jest u babć ze strony ojców, ale ma ona jedynie charakter tendencji. Na uwagę zasługuje też fakt, że większa grupa babć ze strony ojców ($N=20$) w porównaniu do babć ze strony mam ($N=8$), pomimo przybywania na emeryturze, tworzy z wnukami związki towarzyskie.

Interesujące wydaje się, czym charakteryzuje się każdy ze stylów: z jaką częstotliwością spotkań w wnukami się wiąże, z jakim stopniem pomocy podejmowanej wobec wnuków oraz z jaką ilością form aktywności z wnukami?

Wyniki prowadzonych badań pokazują, że reprezentowanie stylu zaangażowanego w pełnieniu roli babci i dziadka wiąże się z codziennymi kontaktami z wnukami lub z kontaktami kilka razy w tygodniu. W sporadycznych przypadkach są to kontakty rzadsze: kilka razy w miesiącu. 60% babć i dziadków ze strony mam i 40% babć i dziadków ze strony ojców reprezentujących styl zaangażowany widuje wnuki codziennie. Około 40% wszystkich babć i dziadków reprezentujących styl zaangażowany (bez istotnych różnic między sobą) widuje wnuki kilka razy w tygodniu.

Z kolei dziadkowie i babcie tworzący styl towarzyski spotkają się z wnukami najczęściej kilka razy w tygodniu (ok. 30% reprezentantów stylu towarzyskiego) lub kilka razy w miesiącu (ok. 50% reprezentantów). Codzienny kontakt z wnukami dziadków reprezentujących towarzyski styl dotyczy jedynie babć ze strony mam (9%) i dziadków ze strony mam (5%), z kolei kontakt kilka razy w roku w przypadku stylu towarzyskiego dotyczy tylko babć i dziadków ze strony ojców (3% babć i 4% dziadków).

Najbardziej zróżnicowany pod względem częstości kontaktów z wnukami jest styl zdystansowany, ale jedynie u dziadków z obu stron. Analiza danych pozwala stwierdzić, że dziadkowie o stylu zdystansowanym spotykają się z wnukami zarówno kilka razy w tygodniu, jak i tylko podczas świąt i wakacji. Są w tej grupie także tacy, którzy nie utrzymują kontaktów z wnukami w ogóle. Jednak

największa grupa dziadków o stylu zdystansowanym widuje się z wnukami kilka razy w miesiącu i kilka razy w roku.

Babcie tworzące styl zdystansowany spotykają się z wnukami kilka razy w miesiącu (25% babć ze strony ojców i 37,5% babć ze strony mam) i kilka razy w roku (43,8% babć ze strony ojców i 50% babć ze strony mam). Dużo mniejsza grupa babć reprezentujących styl zdystansowany spotyka się z wnukami tylko w święta i wakacje: 15% babć ze strony ojców i 18,8% babć ze strony mam.

Różnice dotyczą też ilości podejmowanych przez dziadków aktywności z wnukami. Babcie i dziadkowie reprezentujący styl zdystansowany w dużej części nie podejmują żadnej aktywności z wnukami albo podejmują kilka (1-3) różnych aktywności. Reprezentanci stylu towarzyskiego najczęściej podejmują 2-5 aktywności z wnukami. Z kolei dziadkowie tworzący styl zaangażowany podejmują najwięcej, bo średnio 5-9 aktywności z wnukami.

Istnieją istotne statystycznie różnice w ocenie stopnia pomocy udzielanej przez dziadków w obszarze opieki nad wnukami pomiędzy babciami i dziadkami reprezentującymi określone style pełnienia roli babci i dziadka. Najbardziej pomocni okazali się reprezentanci stylu zaangażowanego, nieco mniej pomocni reprezentanci stylu towarzyskiego i najmniej pomocni reprezentanci stylu zdystansowanego. Różnice pomiędzy stylem zaangażowanym i zdystansowanym oraz zaangażowanym i towarzyskim zarówno u babć, jak i u dziadków są istotne na poziomie $p < 0,0001$, z kolei między stylem towarzyskim a zdystansowanym na poziomie $p < 0,05$ (jedynie u babć ze strony mamy różnica pomiędzy stylem towarzyskim a zdystansowanym wynosi $p < 0,0001$). Wyniki testów porównań międzygrupowych wyglądają następująco: babcie ze strony mamy $F=31,879$, $df=72$; dziadkowie ze strony mamy: $F=15,231$, $df=55$; babcie ze strony taty $F=24,313$, $df=68$; dziadkowie ze strony taty: $F=20,280$, $df=50$. Wszystkie testy są istotne na poziomie $p < 0,0001$.

Styl zaangażowany dziadków w relacji z wnukami w porównaniu zwłaszcza ze stylem zdystansowanym, ale i z towarzyskim niewątpliwie przynosi korzyści rodzicom, doświadczającym więcej pomocy ze strony dziadków w obszarze opieki nad wnukami. Z pewnością przynosi korzyści również samym wnukom. Kwestią do rozwiązania pozostaje, czy określony styl pełnienia roli dziadka i babci ma znaczenie dla budowania dobrostanu dziadków rozumianego w kategoriach sensu i celu.

7.2 STYLE PEŁNIENIA ROLI BABCI I DZIADKA I DOBROSTAN DZIADKÓW

Określone style pełnienia roli babci i dziadka okazały się mieć związek z pojmowaniem wnuków jako ważnych w budowaniu dobrostanu dziadków, z postrzeganiem wnuków, relacji z nimi oraz opieki nad nimi jako sensu, celu, ważnej wartości w życiu. Co znamienne, przekonania określające znaczenie wnuków w budowaniu dobrostanu dziadków, ich poczucia sensu i celu okazały się być istotne tylko w przypadku babć.

Dla babć ze strony mam wnukowie stanowią ważny element życia w większym stopniu w przypadku, gdy babcie mają zaangażowaną relację z wnukami w porównaniu z babciami mającymi relację zdystansowaną (różnica jest istotna na poziomie $p < 0,01$) czy towarzyską (różnica jest istotna na poziomie $p < 0,027$) ($F=6,111$, $df=69$, $p=0,004$). Z kolei bliskie relacje z wnukami wzbogacają życie babć w większym stopniu w przypadku, gdy babcie mają zaangażowaną relację z wnukami w porównaniu z babciami mającymi relację zdystansowaną (różnica jest istotna na poziomie $p < 0,005$) ($F=5,785$, $df=70$, $p=0,005$).

W przypadku babć ze strony ojców różnicujący okazał się tylko jeden z aspektów analizowanego dobrostanu dziadków: zaangażowanie w opiekę nad wnukami stanowi cel życia dziadków. Przekonanie to okazało się trafniejsze w przypadku babć, które mają zaangażowaną relację z wnukami w porównaniu z babciami mającymi relację zdystansowaną (różnica jest istotna na poziomie $p < 0,046$) ($F=3,246$, $df=63$, $p=0,046$).

8. INTERPRETACJA WYNIKÓW BADAŃ

Według Cherlina i Furstenberga (1986, za: Bee 2004: 512-514) zaangażowanie dziadków wiąże się ze stylami pełnienia roli babci i dziadka. W prowadzonych przez twórców klasyfikacji stylów pełnienia roli babci i dziadka badaniach okazało się, że określone style związane są z wiekiem dziadków. Do kategorii towarzyskiej kwalifikowali się częściej: babcie oraz młodzi dziadkowie obu płci. Za to dziadkowie po sześćdziesiątym roku życia częściej stwarzali związki zdystansowane, być może z racji braku tak dobrego zdrowia czy kondycji fizycznej niezbędnej, by utrzymać wymagany przy przebywaniu z dziećmi wysoki poziom aktywności. (Bee 2004: 514) Wynik ten nie znalazł potwierdzenia w prowadzonych badaniach: nie udało się potwierdzić związku między wiekiem dziadków a stylami pełnienia roli babci i dziadka.

Istotne okazały się jednak różnice w rodzajach stylów pełnienia roli babci i dziadka w zależności od płci dziadków i rodziny pochodzenia. Babcie ze strony mamy częściej tworzą z wnukami związek zaangażowany, a rzadziej związek zdystansowany w porównaniu zarówno z dziadkami, jak i z babciami ze strony taty. Nie ma kolei żadnych różnic w przypadku związków o charakterze towarzyskim tworzonych przez babcie i dziadków z obu stron. Można natomiast dostrzec różnice międzypłciowe związane z tworzeniem związku zdystansowanego z wnukami. Styl ten częściej tworzony jest przez dziadków niż przez babcie.

Również inni badacze podają, iż czynnikiem modyfikującym zaangażowanie dziadków jest ich płeć: bardziej prawdopodobne jest, że w relację z wnukiem zaangażowana będzie babcia niż dziadek. (Hank, Buber 2009 za: Napora 2015: 85). Częstszy kontakt babć z wnukami można wyjaśnić faktem, iż kobiety pełnią zwykle role scalające rodzinę, zapewniając emocjonalne warunki egzystencji, pozwalające funkcjonować rodzinie jako całości (za: Appelt 2007: 84). Szczególne znaczenie roli babci dla kobiety może wynikać z tradycyjnie dominującej roli kobiet w wychowaniu dziecka. Wprawdzie mężczyźni zazwyczaj zadowoleni są

z roli dziadka, ale to babcie od samego początku przyjmują bardziej aktywną rolę (Leslie 1982, za: Turner i Helms 1999: 506; Napora 2015: 85).

W prowadzonych badaniach zaobserwowano ciekawą zależność statystyczną dotyczącą jedynie babć ze strony mamy. Te z babć, które pracują zawodowo tworzą z wnukami częściej związek towarzyski, bardzo rzadko zaś związek zaangażowany. Z kolei związek zaangażowany z wnukami tworzą głównie babcie przebywające na emeryturze. Jeżeli chodzi natomiast o przebywające na emeryturze babcie ze strony ojców – w porównaniu do babć ze strony mam także będących emeryturze – można powiedzieć, że duża grupa z nich tworzy z wnukami związki towarzyskie, a nie zaangażowane. Może to wynikać ze zmian społeczno-kulturowych. Przesuwający się okres przejścia na emeryturę, lepsza kondycja fizyczna oraz pojawiające się możliwości społeczne powodują, że osoby starsze dłużej pozostają aktywne zawodowo czy społecznie (Turner i Helms 1999: 506). Część z nich nie zawsze ma czas i chęci na wsparcie własnych dzieci w wychowaniu ich potomstwa. Mogą oni nie godzić się ze stereotypowymi przekonaniem społecznymi, zgodnie z którymi istnieje konieczność zaangażowania się dziadków w wychowanie wnuków. Realnym kompromisem jest wówczas związek towarzyski. Przejście na emeryturę pozwala wprowadzić na większe zaangażowanie się w wychowywanie wnuków, ale w prowadzonych badaniach widoczne jest to tylko u babć ze strony mamy. Być może wiąże się to z generalnie większym zaangażowaniem występującym po żeńskiej linii rodziny oraz z pośredniczącą rolą, jaką odgrywają matki, wpływając na częstotliwość i jakość kontaktów pomiędzy swoimi rodzicami i swoimi dziećmi (Hodgson 1992, Timonen et al. 2009, Hank, Buber 2009, za: Napora 2015: 85,91).

Określone style pełnienia roli babci i dziadka różnią się też pod względem częstości kontaktów z wnukami oraz ilości różnych aktywności podejmowanych z wnukami. Reprezentowanie stylu zaangażowanego w pełnieniu roli babci i dziadka wiąże się z codziennymi kontaktami z wnukami lub z kontaktami kilka razy w tygodniu. Styl towarzyski wiąże się ze spotkaniem z wnukami najczęściej kilka razy w tygodniu lub kilka razy w miesiącu. Co ciekawe, codzienny kontakt z wnukami w przypadku stylu towarzyskiego dotyczy jedynie dziadków ze strony mamy, natomiast kontakt kilka razy w roku w przypadku tego stylu dotyczy tylko babć i dziadków ze strony ojców. Styl zdystansowany jest najbardziej zróżnicowany pod względem częstości spotkań z wnukami, ale dotyczy to głównie dziadków. Dziadkowie ci spotykają się od kilku razy w tygodniu do kilku razy w roku lub nie utrzymują kontaktu w ogóle. Babcie tworzące styl zdystansowany spotykają się z wnukami kilka razy w miesiącu lub kilka razy w roku. Styl zdystansowany wiąże się z brakiem aktywności lub kilkoma aktywnościami podejmowanymi wobec wnuków, z kolei styl zaangażowany wiąże się z największą liczbą takich aktywności. Badani rodzice stwierdzili, że babcie i dziadkowie tworzący zaangażowany styl pełnienia roli babci i dziadka są bardzo pomocni w obszarze opieki nad wnukami. Nieco mniej pomocni okazali się reprezentanci stylu towarzyskiego i najmniej pomocni reprezentanci stylu zdystansowanego.

Style pełnienia roli babci i dziadka okazały się też mieć związek z pojmowaniem wnuków jako ważnych w budowaniu dobrostanu, poczucia sensu i celu, ale jedynie

w przypadku babć. Przekonania, że wnukowie stanowią ważny element życia, że bliskie relacje z wnukami wzbogacają życie dziadków oraz że zaangażowanie w opiekę nad wnukami stanowi cel życia dziadków okazały się ważniejsze dla babć tworzących styl zaangażowany w porównaniu z babciami tworzącymi styl zdystansowany. Wiele innych badań wskazuje na większe zadowolenie babć z posiadania wnuków oraz na czerpanie większej satysfakcji z kontaktów z wnukami czy udziału w sprawowaniu opieki nad nimi w porównaniu do dziadków (Appelt 2007: 84-85). Być może jest to wynik zinternalizowania przez babcie silnego przekazu kulturowego, zgodnie z którym do zadań żeńskiej linii rodu należy troska o ognisko domowe, a do zadań kobiet pełnienie roli orędowniczek kontaktów społecznych czy rodzinnych (Appelt 2007: 84-85).

9. DYSKUSJA I OGRANICZENIA PROWADZONYCH BADAŃ

Zjawisko starzenia się ludności prowadzi do kształtowania się społeczeństw złożonych z coraz większej liczby ludzi w okresie późnej dorosłości. Niewątpliwie w tej sytuacji duże znaczenie ma prowadzenie badań, które dotyczą współpracy międzypokoleniowej podejmowanej w rodzinie oraz relacji międzypokoleniowych m.in. pomiędzy dziadkami i wnukami. Ważne jest również, aby dokładnie zbadać czynniki, które są pomocne w utrzymaniu pozytywnej i silnej więzi dziadkowie-wnukowie.

W literaturze psychologicznej i socjologicznej pojawia się wiele refleksji na temat przemian społeczno-kulturowych, zmian struktury rodzin, ograniczenia roli dziadków w rodzinie czy konieczności przededefiniowania roli babci i dziadka. Prowadzone badania wskazują jednak na duże znaczenie dziadków w życiu rodziców i wnuków. Większość z nich tworzy z wnukami związek bądź towarzyski, bądź zaangażowany. Babcie i dziadkowie mający zaangażowaną relację z wnukami częściej się z nimi kontaktują i podejmują wspólnie więcej aktywności. Z perspektywy rodziców okazali się też najbardziej pomocni w opiece nad wnukami. Tworzenie związku zaangażowanego z wnukami przyczynia się też do pojmowania relacji z wnukami jako istotnej dla budowania dobrostanu: poczucia sensu i celu życia. Nie dotyczy to jednakże dziadków. Dodatkowej weryfikacji wymaga zatem, czy dziadkowie, zwłaszcza ci zaangażowani, rzeczywiście nie postrzegają relacji z wnukami jako ważnej dla poczucia sensu i celu życia. Wydaje się, że rola dziadków, a zwłaszcza dziadków ze strony taty, pozostaje wciąż niedookreślona. Skoncentrowane się tylko na dziadkach mogłoby stanowić przedmiot ciekawych badań.

Zgodnie z tym, co pisze Karolina Appelt (2007) jedynie tworzenie przez dziadków związku towarzyskiego daje szansę na równowagę pomiędzy troską o wnuków a troską o siebie, a tym samym na zachowanie dobrostanu. W przypadku zdystansowania dominuje koncentracja dziadków na sobie, co wiąże się z zagrożeniem poczuciem samotności, z brakiem wsparcia ze strony własnych dzieci oraz wnuków w przyszłości. Z kolei w przypadku stylu zaangażowanego dominuje troska o innych, co może przyczyniać się do mniejszej dbałości o siebie, swoje zdrowie czy zainteresowania lub kontakty pozarodzinne (Appelt 2007: 85-87). Wniosek ten jest szczególnie ważny w przypadku babć tworzących w wnukami

relację o stylu zaangażowanym, dla których wnukowie stanowią ważny element życia, bliskie relacje z nimi wzbogacają życie, a opieka nad nimi stanowi sens życia. Niewątpliwie konieczne jest zweryfikowanie, w jakim stopniu badane osoby – oprócz pełnienia opiekuńczej roli w stosunku do wnuków – są w stanie zatroszczyć się o siebie i swoje potrzeby. Jest to szczególnie ważne w obliczu doniesień z badań zagranicznych, zgodnie z którymi dziadkowie zaangażowani w wychowanie wnuków i opiekę nad nimi na co dzień mogą ponosić koszty psychologiczne, doświadczać obniżenia poczucia zadowolenia z życia czy pogorszenia stanu zdrowia (Hayslip i Kaminski 2005: 262–269; Hughes et al. 2007: 108–119).

Należy również nadmienić, że konstruując wniosek, zgodnie z którym dla babć o stylu zaangażowanym wnukowie mają większe znaczenie w budowaniu dobrostanu (sensu i celu życia), autorki miały na uwadze, iż w prowadzonych badaniach dobrostan jest rozumiany dość wąsko. Wprawdzie źródłem wysokiego poziomu zadowolenia z życia u osób starszych oraz poczucia sensu życia jest bycie potrzebnym, użytecznym. Ciekawe wydaje się jednakże, jak wyglądają inne komponenty dobrostanu u reprezentantów określonych stylów pełnienia roli babci/dziadka.

Pewnym ograniczeniem prowadzonych badań jest sama grupa badana, którą stanowili rodzice. Wyniki badań mówią nam zatem o roli i zaangażowaniu dziadków w percepcji rodziców. Celem kolejnego etapu prowadzonych przez autorki badań jest zweryfikowanie, jak babcie i dziadkowie postrzegają swoje zaangażowanie w rolę babci i dziadka oraz czy uznają oni relację z wnukami za ważną w budowaniu dobrostanu.

10. LITERATURA:

1. Appelt K., Współcześni dziadkowie i ich znaczenie dla rozwoju wnuków, w: Szanse i zagrożenia rozwoju w okresie późnej dorosłości, red. A. Brzezińska, K. Ober-Łopatka, R. Stec, K. Ziółkowska, Poznań 2007.
2. Bee H., Psychologia rozwoju człowieka, Poznań 2004.
3. Brągiel J., Kawula S., Więzi społeczne w rodzinie, w: Pedagogika rodziny: obszary i panorama problematyki, S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, Toruń 2004.
4. Braun-Gałkowska M., Nowe role społeczne ludzi starszych, w: Starzenie się a satysfakcja z życia, red. S. Steuden, M. Marczuk, Lublin 2006.
5. Brzezińska A., Janiszewska-Rain J., W poszukiwaniu złotego środka. Rozmowy o rozwoju człowieka, Kraków 2005.
6. Hayslip Jr. B, Kaminski P. L., Grandparents Raising Their Grandchildren: A Review of the Literature and Suggestion for Practice, „The Gerontologist” vol. 45, no. 2, 2005, pp. 262–269.
7. Hughes M. E., Waite L. J., LaPierre T. A., Luo Y., All in the Family: The Impact of Caring for
8. Grandchildren on Grandparents’ Health, „Journal of Gerontology: Social Science” vol. 62B, no. 2, 2007, pp. 108–119.
9. Kołodziej A., Wpływ międzypokoleniowych relacji na charakter i jakość więzi rodzinnych, w: Z rodziną nie tylko na fotografii, red. M. Gwóźdź, A. Maliszewska, Katowice 2011.
10. Mead M., Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego, Warszawa 2000.
11. Napora E., Parentyfikacja dziadków warunkiem bezkonfliktowości w rodzinach o różnej strukturze, w: Prace Psychologiczne LXIII: Sytuacje konfliktu społecz-

- znego. Przyczyny – Sposoby rozwiązywania – Skutki, red. D. Borecka-Biernat, Wrocław 2015.
12. Rola dziadków w naszym życiu, raport CBOS, źródło: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_008_12.PDF; dostęp: 15.06.2015r.
  13. Steuden S., Psychologia starzenia się i starości, Warszawa 2011.
  14. Staś-Romanowska M., Późna dorosłość, w: Psychologia rozwoju człowieka, red. J. Trempała, Warszawa 2014.
  15. Szlendak T., Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie, Warszawa 2010.
  16. Turner J. S, Helms D. B., Rozwój człowieka, Warszawa 1999.